

הדרך האחרונה
סיפורו של מיתוס

המכון החינוכי הישראלי ע"ש יאנוש קורצ'אק ז"ל
The Korczak Educational Institute of Israel

דמותו של קורצ'אק במיתוס 'הדרך האחרונה' ניתוח מיתוסים

מאת: ד"ר אורנה דובדבני

מגוון טקסטים שנכתבו עם השנים, מתארים את 'הדרך האחרונה'. מתוכם עולים, בין היתר, היבטים רבים מדמותו של קורצ'אק. ברבים מהטקסטים הדגש מושם על דמותו כהומניסט וכגיבור, והם תורמים לבניית המיתוס שנרקם סביב הדרך שעשו קורצ'אק, סטפה, המחנכים והילדים – אל מותם. מבלי לפגוע בדמותו של קורצ'אק כהומניסט וכגיבור, אחדים מבין הכותבים מבקשים דווקא לנתח את המיתוס הרווח ביחס לאותה 'דרך אחרונה', או לפחות לתת לה משמעות אחרת הנובעת מתוך תפיסת עולמם של הכותבים.

מקור	יעקב רותם	מארק רודניצקי
	"הזכות לכבוד והחובה לכבד" על פי משנתו של יאנוש קורצ'אק - הכינוס הבינלאומי השישי למורשתו של יאנוש קורצ'אק	דרכו האחרונה של יאנוש קורצ'אק, "טיגודניק פאוסצ'ני" 1988, נ. 45. מופיע גם אצל רומן וורובלבסקי
תודעה	גבורה	אנושיות
ערך מודגש	עצמיות	אצילות נפש

יעקב רותם נולד ב-1912 בגליציה, עלה לארץ ישראל ב-1938 והיה רופא ילדים בבתי-החולים הדסה, עפולה, יישובי העמק ופרדס-כץ. במשך 28 שנים ניהל את מחלקת הילדים בבית-החולים 'תל-השומר'. רותם כתב כ-300 מאמרים, מספר ספרי רפואה, היה עורך עיתון "הרפואה" במשך 15 שנה, וממניחי היסודות לרפואת-הילדים החדשה בישראל.

בהרצאתו, מנתח יעקב רותם תיאורים שונים של 'הדרך האחרונה' של קורצ'אק, סטפה, הצוות וילדי בית-היתומים. בניגוד לאופן שבו רבים מנסים לתאר את 'הדרך האחרונה', רותם מביע את דעתו וכותב כי "המסע עצמו לא היה חגיגי כלל וכלל, וקשה להניח שתחת איום הפרגולים וכלי הנשק של הגרמנים והאוקראינים עמדו יהודים בצידי הרחובות וחזו במסע". הוא מסיק שלא ניתן לדעת מה באמת היה שם: "רק בשטח המצומצם של איזור המצור עמדו לאורך המדרכות, ליד פתחי הבתים, יהודים כנועים ומבוהלים שנצטוו לרדת אף הם, לאותה מטרה עצמה – להולכה לאומשלאגפלאץ. מעבר לאיזור המצור היו הרחובות שוממים וקירות הבתים אטומים. ניתן היה לראות את המסע רק דרך סדקי תריסים מוגפים, מסתר מחבואים, ממקומות תצפית מרוחקים, או מחלונות". לפי דעת רותם, התיאורים השונים, על אף הדמיון ביניהם, כוונתם היא ליצור מיתוס.

המחבר מתאר את הגירוש כחלק מתהליך שלם שעבר על הגיטו: "ביום ד', 5 באוגוסט, היום החמישה עשר ל"גירוש" וחמישה ימים לפני גמר חיסול הגטו הקטן". קורצ'אק וילדיו לא היו ייחודיים בהליכתם לכיכר השילוחים, רבים הלכו בדרך זו. היתה זו שותפות גורל – עם הילדים, עם סטפה ועם היהודים כולם. בתיאורו, רוחו של קורצ'אק משתקפת בכל: בארגון

הדרך האחרונה
סיפורו של מיתוס

המכון החינוכי הישראלי ע"ש יאנוש קורצ'אק י"ר
The Korczak Educational Institute of Israel

הפנימי בבית־היתומים, בילדים הצייתנים, בירידתם המשותפת של קורצ'אק וסטפה עם הילדים. קורצ'אק נמצא עימם שם, אך אין תיאור אישי שלו, כי לא ניתן היה לראות ואיש אינו יודע. בטקסט זה דווקא סטפה היא הדמות הפעילה והיחמת, שהכינה הכל ומעשיה הם שקבעו איך הילדים היו לבושים ומה לקחו עימם כשיצאו.

לגבי הצעות ההצלה רותם משווה בין תיאורים שונים, להצעות שניתנו בזמנים שונים ומפי מציעים שונים – יידיים, עמיתים וגרמנים. הוא מסכם "קורצ'אק סירב להצעות יידיים הפולנים להציל את חייו. אם סירב להצעות אלה, מדוע יקבל את הצעות הצוררים?".

על שהתרחש בקרונות להובלת בהמות ועל ההגעה לטרבלינקה, כותב רותם, שידוע באופן כללי מתוך דו"חות על השואה, אבל ספציפית לגבי קורצ'אק, סטפה והילדים "חלק אולי הגיעו, אבל כמה שנוגע לקורצ'אק החולה והמותש – קיים סימן שאלה. הדעת נותנת, כי לאחר צעדה של 4 שעות כחום כבד ברחובות וארשה ושהות בקרון בהמות בתנאים בלתי אנושיים, ספק רב אם קורצ'אק עמד בהתעללות זאת". והוא מוסיף "אין עדים, אין עדות. פה ושם נמסר בדל מידע, שבו מציאות ודמיון משמשים בערבוביה".

רותם מציין כי "בשנים הראשונות לאחר המלחמה נהגו לספר כי קורצ'אק ניצל, כי ראווה נודד עם הילדים מכפר לכפר באיזור קלצה וכי הקרון שבו היו נמצא מנותק בדרך משאר הקרונות ... אותה חתירה בלתי נלאית להיצמד לכנפי הדמיון בכל הקשור לגורלם של קורצ'אק, סטפה והילדים היא שמספקת את "חומר הדלק" ליצירתו של מיתוס. מחברים אלה ניסו לתת סוף אחר לסיפור, לאפשר פתח של תקווה, גם אם הוא דמיוני".

רותם אינו מטיל ספק בגבורתו של קורצ'אק ואף מאשש אותה. עם זאת הוא מטיל ספק באמינותם של התיאורים המתיימרים להיות עדויות ראייה, ומעריך שהסוף היה הרבה פחות מפואר מהמקובל לחשוב. עובדה זו אינה גורעת, בעיניו, מגדלותו של קורצ'אק ומגבורתו אשר מתבטאת בדבקותו של קורצ'אק בזהותו העצמית. למרות שהסביבה ניסתה בכל מאודה לגזול ממנו את צלם האדם ואת כל מרכיבי זהותו, הרי שקורצ'אק נשאר מי שהיה ומה שהיה עד הרגע האחרון. יחסם של הנאצים ועזריהם אליו ואל יתומיו – לא גרם לו לשנות את דרך התנהלותו ואת הבחירות שבחר. רותם כותב מתוך תודעה זו של גבורה, כשהוא משתדל להישאר מציאותי ולשקף נאמנה את דמותו וערכיו של קורצ'אק. בכך, למעשה, הוא מהדהד את גישתו של קורצ'אק עצמו, שליוותה אותו לאורך כל חייו – להיות ריאליסט: להביט במציאות נכוחה ולהישאר נאמן לערכיו ולזהותו.

האידיאל – רותם מציב בפני הקוראים גבורה כאידיאל.

הערך ממנו נובעת תודעת הגבורה הוא **עצמיות**.

מארק רודניצקי היה גרפיקאי פולני, מאייר ספרים, קריקטוריסט. אביו היה רופא, וחבר של קורצ'אק. רודניצקי גדל בלודז'. בנובמבר 1940 נשלח לגטו וארשה, שם עבד עם יאנוש קורצ'אק. ב-8 באוגוסט 1942, במהלך האקציה הגדולה איבד את הוריו ואחיו. לאחר שהצליח לצאת

הדרך האחרונה
סיפורו של מיתוס

המכון החינוכי הישראלי ע"ש יאנוש קורצ'אק י"ר
The Korczak Educational Institute of Israel

מהגטו, הודות ללוחמי התנגדות פולנים, התחיל לפעול בתוך תנועת ההתנגדות הפולנית המזוינת. לאחר המלחמה המשיך את לימודיו בקרקוב. משנת 1948 עבד כקריקטוריסט וכמאייר ספרים. בשנת 1957 היגר לצרפת, התחיל לעבוד כמעצב הגרפי של הלנה רובינשטיין. בשנת 1959 התמנה כמאייר הפורטרטים הרשמי של האקדמיה הצרפתית, ואיוריו התפרסמו בעיתון לה-מונד. הוא אייר גם יצירות ספרותיות ידועות, בעקבותיהן זכה באותות כבוד ובפרסים רבים בצרפת.

מארק רודניצקי מספר שהלך בעקבות קורצ'אק והילדים מבית־היתומים עד ל"שער" באומשלגפלאץ. לדבריו, תיאורו מציאותי, "אני לא רוצה לנתץ מיתוסים, אבל אני חייב להתייחס למה שראיתי אז". הוא מספר שיום הגירוש היה יום חם מאוד, שקורצ'אק היה עייף וחלש, וש"צוות הגירוש" איפשר לקבוצה לעצור מספר פעמים כדי לאפשר לקורצ'אק לנוח.

"כמה מבוגרים מבית היתומים, כולל סטפה (וילצי'נסקה), צועדים לצידו, כמוני, או מאחוריו, הילדים בהתחלה הולכים בקבוצות של ארבעה, אבל אחר־כך בכל דרך, בשורות מעורבות, בטור אחד. כמה מהילדים החזיקו את קורצ'אק בבגדיו, אולי בידו, הם הלכו יחד כמו בטראנס."

"האווירה נשלטה על ידי תחושה עצומה של פסיביות, אוטומטיות ואפתיה. אף אחד לא התרגש בצורה נראית לעין שזה היה קורצ'אק שהלך, לא הייתה הצדעה (כפי שאנשים מתארים), בוודאי שלא הייתה שום התערבות מצד חברי היודנראט, ואף אחד לא ניגש לקורצ'אק. לא היו מחוות, לא שירה, לא ראשים מורמים בגאווה, ואני לא זוכר אם מישהו נשא את זגל בית היתומים, למרות שיש אנשים שאומרים שזה קרה. הייתה שתיקה איומה ומותשת...". לדברי רודניצקי, "בהמלצת המועצה היהודית, עבדתי ממש שם, באומשלגפלאץ". כשהגיעו קורצ'אק, סטפה והילדים לאומשלגפלאץ "דוקטור קורצ'אק היה עייף נורא. מה הוא חשב לעצמו? אני לא בטוח לגבי זה. הוא הסתכל עלי ואמר: זה הסוף. ואז הוא הוסיף: -למה?...". השאלה הזו, כותב רודניצקי, בעיקר מופנית כלפיו, תרדוף אותי לשארית חיי.

והוא מסיים את תיאורו בכך ש"ככל הנראה קורצ'אק מת בדרכו או עם הגעתו לטרבלינקה. קרונות הבקר כוסו בשכבה עבה של כלור!".

תיאורו של רודניצקי שונה מאוד מהמיתוס המקובל: לא אירוע גבורה, לא הליכה הירואית, לא הפגנה של מחאה בראש מורם. הוא מצייר תמונה נאמנה למה שזוכר שראה, שקורצ'אק, יתומיו והצוות הלכו כמו כולם, במצב של טראנס, אומללות, עייפות וחוסר אונים. לא הייתה להם ברירה, והם לא קיבלו שום יחס מיוחד. רובם גועו בקרונות עוד בטרם הגיעו לטרבלינקה. מטקסט זה עולה שקורצ'אק למרות שהיה אדם מיוחד – הוא היה אדם ככל האדם. לא הייתה חיצוניות "נוצצת" – היה ריאליסט, זקן, מיואש שבור. במצב שבו כולם נשברו – גם קורצ'אק הגדול נשבר, כמו כולם.

רודניצקי אינו כותב את הדברים מתוך ניסיון לצייר אידיאל של הדרך האחרונה אלא מתוך אידיאל של אמת, כפי שהיא נתפסת בעיניו. מתוך דבריו של רודניצקי לא ניתן לדעת מהו הערך העומד בבסיס דבריו, או היה המניע שלו לנתץ את המיתוס של 'הדרך האחרונה'. בהיותו הוא עצמו ניצול שאיבד את כל משפחתו באותה אקציה, הדבר מעלה את המחשבה כי ייתכן שרודניצקי רצה לומר בתיאור זה שכל אחד ואחד מהנספים באותה אקציה בפרט ובכלל היה

**הדרך האחרונה
סיפורו של מיתוס**

המכון החינוכי הישראלי ע"ש יאנוש קורצ'אק ע"ר
The Korczak Educational Institute of Israel

בעל ערך ומשמעות באותה מידה, ולכן לא נכון להבליט אדם אחד, מיוחד ככל שיהיה, על פני כולם.

סיכום:

שני התיאורים הללו של 'הדרך האחרונה' מוצגים זה לצד זה, בעודם שונים זה מזה מהותית – מהמניע לכתיבה ועד בלמסקנותיה. עם זאת, שניהם גם יחד מערערים על המיתוס הרווח. רותם סבור שקורצ'אק הוא אכן דמות יוצאת דופן גם בדרכו האחרונה, אלא שבעיניו הגבורה והרוח אינם באים לידי ביטוי דווקא בחיצוניות, ואילו רודניצקי מערער על עצם היווצרותו של מיתוס סביב קורצ'אק וחניכיו.